

Sebestyén Mihály

Marosvásárhely - soha már

Ez a város, tudod, tisztelt olvasó, könyvlapozó, képeket nézegető kései utód, már soha többé föl nem éled. Soha nem lesz ilyenné. Távoli, langyos és fájdalmasan méretarányos. Emberi léptékű. Eszményi, akár az első szerelem. Régen porladó ideálképek sorozata múzeumi gyűjteményekben, vázlatok, pillanatnyi érzékképek a Nagy Építész mappájának mélyén. Az idő közömbös hullámsírijában.

A képek, felvételek alapján csak sejthető, hogy Vásárhely már-már olyan szép és érinthetetlen, mint a még legidősebb élők, a leghűségesebb tanúk emlékezetében. Mint a mesélés során dagadó legendákban.

Elég, ha nagyítót veszünk és ráközelítünk, közel hajolunk a régi Vásárhely utcáihoz, belemélyedünk az utcák-terek forgalmába, mintha máris hallanók a szekerek zörgését, a vásárosok kiabálását, füttyögetését, soknyelvű káromkodásokat, kurjongatást. Az alku csavarmentében haladunk fölfelé és siklunk alá. Az első gépkocsik töfögése között is kihallatszanak az első telefonok csengetései, a városlakók kedélyesen átszólnak egymásnak a főtér egyik oldaláról a másikra, a katonazenekar Lehár-operettet játszik, izgatott városi urak zsakettben és ferencz-jóskában készülődnek megkoszorúzni a Bem-szobrot, felavatni Kossuth Lajos, a boldogtalan lángelelkű hazafi és kormányzó szobrát, az Elba-színkörben vagy a Transsylvaniaiában Sebesi színtársulata a Cyranót játssza ma este, rózsaszín-sárga-éggel-kékülő plakátok virítanak városszerte, a cégtáblákat vidám pimasz inasok mossák, utánaszólnak a befont hajú cselédlányoknak a létra tetejéről. Mindenkinek ki van pingálva a neve a boltja fölött, ahogyan olvastatni szeretné, hiszen ez egy liberális világ három perccel a megsemmisülés előtt.

Szippantsunk csak mélyet, és menten érezzük a Nap-vendéglőből, a Vakarcs-féle kiskocsmából, a Súrlott Grádicsból kiáradó szagokat, illatokat: flekken, sör friss habbal, vargabéles, csak azért, hogy Vári Attila megírhatta ötven évvel később vásárhelyi hangulatmondáit; sütemények, kofapecsenyék, friss gyümölcs halmokban, fiatal hagyma, fagyos szalonna barna avarszínű rétegekben, túró, sajt, csorog a víz a Bodor-kútból, szétterül frissen a kövezeten, a kora tavaszi nap fényesen fekete-aranyosan csillog benne. A bolti segédek vizesnyolcassal cifrázzák Isten s a város nagyobb dicsőségére.

Még néhány perc és Molter tanár úr elindul fölfelé a Bolyai utcán. Mögötte somkóró illata húzódik hosszan. Egy pipa illata, mely mindenkit a Kemény Zsigmond Társaság minapi estjére emlékeztet. A kollégium dísztermében Antalffy doktor, tizennégy európai és ázsiai nyelv kitűnő

ismerője, Bernády György polgármester és főispán nevéből csiholt szellemes anagrammákkal szórakoztatja az úri közönséget.

Erdélyi kisváros rengeteg beállításban. Reggel és délelőtt, délutáni visszfényben, déli borongós szórt fényben. Este képzelt és valóságos fényben. Villany, rivalda, gyertya és gázlámpa. Mindig a legszebb arcát mutatja, számtalan mosolya van, mely mögött önbizalom érződik, vagy olykor áthullámzó titkos szomorúság. Hiába akarnók kifürkészni, nem adja meg magát a titok nekünk, kései firkászoknak. Nem, ez nem a mi korunk szószátyár semmitmondása. Akár egy régi híres díva, aki elküldi, elosztogatja fényképeit hódolóinak. híveinek, ellenségeinek: Ím, itt vagyok, csodáljatok, vagy pukkadjatok meg. Jertek hozzám, nézzetek meg a színpadon. Lássatok, miközben sétálok, szemlélődöm, szerepeim alakítom.

Rengeteg szerepalakításban látjuk e fotóalbum lapjain kedves (kedvenc) városunkat. Látjuk mint a polgárok fórumát, a közélet színpadát: főtér, városházák - melyeket időközben lebontottak és másokat, amelyek felépültére várni kell, mert összezsápnak újítók és hagyománycipelők, de elkészülte után csudájára jár a félország, benne nagyobb és parány-polgármesterek, tanácsurak, hajlongó beamterek; rendszerek változnak, a zászlók színe más és más, a polgárok születnek-halnak, felnőnek, kivándorolnak, bevándorolnak, letelepednek házakba, utcákba, bársonyszékekbe, zsöllyékbe, sírkertekbe.

Kedvenc szerepei között tarja nyilván a fényképes emlékezet az egyenruhásokat. Feszülő uniformisok, tisztek, akik elképzeltetlenségük nélkül - a világháború után ugrásszerűen nő a mellen hordozható fémművek súlya, aránya, méretei, választéka - , átvonuló katonák a Kossuth utcán fölfelé vagy végig az Andrássy utcán a laktanyák felé, statiszták sokasága kíséri a bakákat: szájtátiak, Kakuk Marcik, cselédek, málhás bocskoros, sáros bakancsú parasztok várakoznak a kaszárnya kapujában - hazait hoztak átalvetőben. Fakabátban őrszem, bevonulás, virágosó egy újabb illúzió lég-örvényébe szórva, csoportkép, kaszinó, kadétkok a kosárdombi főiskolán, ott, ahol harminc-negyven évvel később e sorok írója végletes pacifistaként városvégi csiszliket alakít több-kevesebb sikerrel.

És Vásárhely szerepei között nem szabad elfeledkeznünk a polgárvároséról sem. Igaz, még nem valami jól megy a szereptudás, olyan nagy példákra tekint, mint Kolozsvár, Brassó, Nagyvárad, Budapest, Bécs, Párizs vagy New York. Olykor súgni kell a városnak, hiszen a régi kisvárosi, rusztikus szerepkört nem tudja teljesen feledni. Néha egymásra csúsznak a szerepek: szántóföldek, kiskertek, erdőszélek, sár és kátyú, falusi kisházak, vályog, zindely, rözse és, szegényszag. Csavargók, hajléktalanok, ismerős koldusok az utcasarkon.

De a polgárok már tudják az ellenszert. Gyarapodni, adják egymásnak át a jelszót. Újabb és újabb díszleteket kell az alakításokhoz keríteni: módosabb házakat, emeletráépítéseket,

villanyvilágítást, vízvezetést, aszfaltos utat, iskolákat. Napirenden a bővítések, a terjeszkedés, a színpad alapterületét növelik a városatyák, építőmesterek, tervezők, idetelepülők, kirajzók, iparalapítók. Szecessziós, Bauhaus, eklektikus, székely vagy Brâncoveanu-stílusú díszletek tűnnek fel sorra, kerülnek egymás mellé, van, akit zavar ez a folytonos stílusváltás-törés, mások legyintenek és sétálni indulnak, benéznek a boltokba, beülnek a Transsylvaniaiába egy fagyfaltra, baráti vacsorára hívja megmaradt híveit a bukott pártvezér ugyanoda, kis bérpalotákkal és családi házakkal pótolják az utcásor foghíjait. Az utcák neve folyton szeszélyeskedik, a Főtér például hatvan év alatt ötször veti le magáról zománcos, fémes névtábláit. Hol egy-, hol kétnyelvű. Három? Minek? Tanuljon meg Európa magyarul és/vagy románul.

Gyógyít a város. Kórházak épülnek és kórtermek nyílnak. Vasárnap délután és csütörtökön délben látogatók ülnek az ágyak szélén. Mesélik a legfrissebb pletykákat, kovászos uborkát vesznek elő, és titokban szárazkolbászt csúsztatnak a gyomorbeteg sógor párnája alá, a fehér fityulás nővérek arca rezzenéstelen, még semmit sem tudnak a kolostorok felforgatásáról, végtelen nyugalommal ápolnak, mérnek lázat a diakonisszák. Polgári rend van. Az orvosi rendelők egymás mellett sorakoznak a Szentgyörgy és a Kossuth, a Régi baromvásár és a Gecse utcában, a Deák Ferenc téren és a Klastrom utcában. Dr. Osváth Kálmán tüdőbetegeket fogad Borsos Tamás utcai házában, s fél kézzel remek tárcákat helyez el a *Tükörben*, a *Zord Időben*, a kolozsvári lapokban, csak úgy mellékesen egy erdélyi ki kicsodát szerkeszt, amikor még fel sem találták a "huzhút".

Ám lássuk végre be, legfőképpen élvezzi az életet, szórakozik, dőzsöl a Város. A munka mellett - protestáns etikai örökség, kényszer, mellékfoglalkozás, kötelező haszonszerzés, jobb híján való napi foglalatosság - ezt a szerepet imádja a legjobban. Nagyon tud mulatni, temérdek vendéglő, korcsma, kifőzde, zöldvendéglő, kávéház, mulató nyílik. Egyesek megbuknak, másokat a hírnév és a nosztalgia átröpít a 21. századig, nagy fröccsök és koccintások, savanyú olcsó kocsisborok meg küküllői nemes italok, és a Kishegyszőlő csak a bennszülöttek előtt ismerős leve, hosszúlépés, rövid pálinkák, kisüsti, tokány, kolbász, hurka, flekken, kofa pecsenye, lepény, hagymás lapótya, tejes-túrós-szilva ízes puliszka, tejszeles fuszulykaleves, zónapörkölt... Felsorolni sem tudjuk, hiszen oda kellene figyelni a pohárköszöntőkre és nagy mondatokra, amelyek köré később legendát sző a közszáj, ünnepi ruhák, iparosbálok, jogászbálok, hivatalnokok bálja. Farsang, szüret, esküvők és ünnepek, szalagavató, érettségi bankett, a református kollégium maturandusai azt éneklék, hogy Zavaros a Nyárád, nem akar megszáJjni, erre a katolikusok ráfelelik a Nap vendéglőből, hogy Erdő-erdő-erdő, marosszéki kerek erdő. Hiába szól a rendőr, hogy csendesebben vigadjanak az urak, leültetik, megpróbálják leitatni a rend éber örét.

Hiába, boldog világ. Hiszen ha a Nyárád nem is, de azért a Maros időnként megszállja várost, zavaros hullámai a főtérig is eljutnak, házak omlanak össze, a hidakat elmossa az ár, vagy valamelyik visszavonuló sereg robbantja fel, főleg a Bodor Péter hidat célozza meg a kisöblű butaság. Máskor, mondom, nem a Nyárád, hiszen az innen nézve szelíd, de a román, német, magyar és szovjet csapatok bizony meg akarják szállni városunkat. A maroszéki kerek erdő pedig egyre hátrébb és hátrébb botorkál a várostól, gyönyörű cserefákat gurítanak alá a Csere-erdőből, fenyőfák kerülnek karácsonykor a főtérrre, a mindenki karácsonyfája alatt a város alamizsnáskodik. Mulat, nevet, álorcát visel, olykor komorat és haragosat, máskor gyászosat és megalázottat; kifosztott, nyomott februári ködök ülnek mellén, nehezebben lélegzik, de ha orvoshoz fordul, terhelési próbának vetik alá, jóságos doktorai megállapítják: Marosvásárhely erős és egészséges, vércukorszintje normális, mindent kibír, rendszereket és szeszélyeket, kiskirályokat és Csizmás kandúrokat, percemberkék hadonászását, és ha a határt elverte a jég, a kardlap vagy egy nemzetközi konferencia Versailles kastélyaiban. Azt is.

Hiszen, hölgyeim és uraim, gazdagok volnánk: van nekünk Tornakertünk, Elba-ligetünk, Somos-tetőnk, tenispályáink, színházunk, mozink, Weekend-telepünk, Ritz-fürdőnk, vár a strand a turbinaárok szomszédságában (rnindmáig hiányzik a fedett uszoda), tavasztól késő őszig ott a Maros és a Kishegyszőlő, a Trébely és a kávéházak, biliárd, sakk, társaságok, meghívások, zsúrok, soireék, cerle-ek, társasjátékok, búcsúk, a két húsvétkor locsolkodás, szalonspicc, karácsonykor angyaljárás. pünkösdi körmenet, hanuka, peszach, de még Ramadan is, hiszen a fagylaltos kocsit egy vörös fezes mohamedán albán tolja nyaranta fölfelé a Sándor János utcán. Az állomásra ki lehet járni, most érkezik Pablo Cassals, aki hangversenyt ad a zeneiskolában, pardon, a Ferencz József Közművelődési Palota nagytermében, különben is rengeteg neves embert szerződtetett Bernády György a zenedénkhez, a fél város beiratkozott zongora-hegedű-cselló-és fuvolaórára, hangversenyek hetente, fölolvadások, új kötetek Révészék és Márványiék kirakatában, egy lila ruhás hölgy libben át a főtéren, Bucherné, az elvetélt költő és drámaíró, mondják, Osváthba, a másikba, a pesti híres kritikusbba szerelmes. Ketten hárman már előfizettek a Nyugatra, és most izgatottan várják, hogy Ady Endre vagy Csinszka bár egy pillanatra feltűnjön a Domokos-hotel ablakában . A Tékában mély, ájult csönd van, július vége vagy augusztus eleje, Gulyás tanár úr szólt, hogy nyissák ki az ablakot, hadd szellőzzenek a korlátnok gr. Teleki Sámuel könyvei. Gulyás egy kis francia könyvet olvas a 18. század derekáról a kávénak élvezetéről, közben csak úgy szórakozottan ólomhegyű ironnal tetőket, ablakokat, szomszédos boszorkányokat skiccel.

Kimaradt még valami? - kérdi a város elvakult rajongója.

Hát persze: hol vannak a temetők, gyárok, műhelyek, külvárosok, lakásbelső, feledhetetlen pillanatok? Végtelen fájdalom, de jóval kevesebb tér és érdeklődés jut ezekre a szerepekre. Ámbátor a gyákról és műhelyekről mindenki tud, de csak ritkán kapják lencsevégre, holott a város és lakói ebből élnek jószerivel. A temetőben híres emberek nyugszanak: Bolyaiak, kollégiumi tanárok, orvosdoktorok, püspökök, előljárók, színésznők, tegnapi nagyok, mára elfelejtett, kőbe vésett ismeretlenek - mégis, ki küldene holtakról élőknak képet? A külvárosok - olyanok, mint bárhol Európában (ebből is látszik, mégsem eshattunk ki Európából oly végletesen), a lakásokat szégyenlősen védik a lakók, minnek láttatni a vetetlen ágyat, a szakadt harisnyát, a tegnap este ledobott színházbajáró öltönyt, gyűrött arcát, ki kell még szellőztetni a dunyhákat, fel kell verni a párnákat, tessék később betekinteni, talán majd egy 21. századi történelemkönyv számára megnyitjuk az úriszobát. A konyhába? Szó sem lehet róla. Ott semmi keresnivalója egy férfinembernek. Mert hogy a felvételek, szinte bizonyosak lehetünk benne, férfiak kezéből készültek. Nagy baj? A régiség férfisovinizmusára nincs enyhület. Hacsak nem az anyák mosolya.

*

A képeslevelezőlapok vadásza számon tart minden öreg házat egy városban, ahol nagyon öreg emberek nagyon régi lapokat őrizgetnek öregszagú szekrényekben, pléhdobozok rnélyén, egy padlás sarkában, a pincében a családi archeológia rétegeibe beágyazva hevernek felfedezetlenül, elfelejtetten, barátaik, címzettjeik kivesztek, mint a mamutok, írásuk már senkinek sem ismerős. És akkor bekopogtat egy ilyen szenvedélyes gyűjtő, érthetően zavarban van, miként is rukkoljon elő kérésével, beszélgetnek, fogózkodót keresnek egymáson, mint a birkózók, végre találnak néhány közös ismerőst, később véletlenül kiderül, hogy valakinek a bérmakeresztlányával együtt kosarazott, járt zongoraórára, s ettől minden egyszerűbbé válik, előkerülnek a féltett lapok, üdvözetek Róbert bácsitól Altamirából, Athénból, Rómából, a Királyok Völgyéből Karnakból, Meyerlingből, Doberdóból, Székelykeresztúrról vagy Párizsból, szerelmeslapok, tudósítások a bevonulásról, leszerelésről, keresztelőről, a nyaralásból, telelésből, szibériai fogságból, a fölszabadulás nyomorából...

Máskor megszállottunk betér egy antikváriumba, hátramegy a képeslapok szekrényéhez, kihúzogatja sorra a fiókokat, beletúr, módszeresen átpörgeti az ujjai között a lapokat, rengeteg saláta, karalábé, káposzta és dohos giccs között váratlanul felfénylik - nagy ritkán - egy Bodorkútja, egy cukorgyári látkép, egy Bethlen Gábor sétányrészlet, az Iskola utcai zsinagóga, felbélyegzett, pecsételt, ép, töretlen szélű lap, futott példány (mely csak növeli értékét), tisztán kivehető a bélyegzők rajzolata, és a gyűjtő boldogan rácsap, elragadja, viszi, jóformán meg sem hallja az árát, fizet, mint egy katonatiszt, mint Krózus és Dárius egy személyben. Persze, ezzel

nem merül ki a gyűjtés mikéntje. A beszerzése, jobban mondva. Sokfelé irkál, és váratlanul ajánlatot kap Brassóból. Budapestről, Montevideóból vagy Bukarestből – eladó, elcserélhető néhány kegyetlenül ritka lap hasonló brassai, pesti, uruguayi avagy bukarestiért -, ugyanis a vásárhelyi régi képes levelezőlapokat innen küldték szét szerte a világba, tehát elméletben több található külföldön, mint szülőhelyén. (Ez lassacskán az emberiség egészére nézvést is igaz.) Levelezés, utazás, alku, győzelem, szállodai szobában nézegeti a gyűjtő a szerzeményt, nem gondol árváira és munkahelyére, gáz-, víz-, villanyszámláira, arra, hogy az ereszcsonna lukas, most csak szerelme tölti be kebelét.

Az antikváriumban mellének szegeznek a kérdést: Mi van ezzel a Marosvásárhellyel? Miért, kérdez vissza a megszorongatott riadalommal. Ugyanis olyan sokan gyűjtenek régi lapokat e városról, hogy egyszerűen ritkaságszámba mennek az onnan feladott valamikori anizok.

A gyűjtő büszkeséggel vegyes szorongással bólint rá: igen, Vásárhely nagyon sokunknak fontos. Mert még itt vagyunk, emitt lakunk, mert itt születtünk, ideköltöttünk, mert onnan költöttünk el, mert fiaink-leányaink, apánk, nagyapánk, dédapánk városa volt-lesz, és akkor miért ne .. .?! Hiszen nélkü(n)k Vásárhely soha nem is létezett.

Marosvásárhely, 2002. január 21.

In Csepreghy András – Csepreghy Henrik: *Üdvözet Marosvásárhelyről*. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2002, 7–12.

